

ПРАВО

УДК 342.92

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.57.66-72>

Сергій ПЕТКОВ, д-р юрид. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-4160-767X

e-mail: svpetkov@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Тетяна МАКАРОВА, асп.

ORCID ID: 0000-0002-2311-8939

e-mail: tatmak365@gmail.com

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Київ, Україна

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ: ШВЕЙЦАРСЬКА МОДЕЛЬ**

Вступ. Актуальність дослідження досвіду адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців провідних демократичних країн світу важливий для його впровадження в період формування сучасного забезпечення соціальних прав військовослужбовців і членів їхніх сімей в умовах повномасштабної війни в Україні. У роботі розглянуто швейцарську модель військової служби, фундаментом якої є доведена до абсолюту єдність народу та армії, громадянина та держави, цілеспрямована робота адміністративно-правового механізму на всебічний захист прав людини, у тому числі військовослужбовців. Мета статті – вивчення досвіду провідних демократичних країн, зокрема швейцарської моделі військової служби, для створення сучасного адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в умовах повномасштабної війни в Україні, формування практичних пропозицій для впровадження справедливого та прозорого механізму соціальних гарантій військовослужбовців та членів їхніх сімей, заснованого на національних традиціях козацтва та демократичних надбаннях.

Методи. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу та формально-юридичний метод, що надало змогу здійснити аналіз та висвітлити інформацію з викладених джерел та юридичних актів, з'ясувати зміст правових норм цих актів й отримати нові знання, що знайшли своє відображення у викладеному матеріалі.

Результати. Досліджено адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей у швейцарській моделі військової служби, побудованій за міліційним принципом, а також розглянуто виконання громадянського обов'язку членами швейцарського суспільства щодо обов'язкової служби в армії, фундаментом якого є всеохопний, справедливий та зрозумілий механізм адміністративно-правового забезпечення державою соціальних прав військовослужбовців.

Висновки. Розроблено декілька висновків та пропозицій, спрямованих на вдосконалення врегулювання адміністративно-правового забезпечення соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні. Україна в умовах повномасштабної війни потребує створення такої армії, яка стане невід'ємною та головною частиною українського суспільства.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правова реформа, армія за міліцейським принципом, військове право, соціальне забезпечення військовослужбовців, страхування військовослужбовців, швейцарський нейтралітет.

Вступ

Українське козацтво вже довело свою сміливість та непохитність. Українське військо довело світові, що воно міцніше та потужніше, аніж уся мілітарна система терористично-тоталітарних держав: московії, біларусі, ірану та північної корей. Але не варто зупинятись на досягнутому, як заповідав Тарас Шевченко, і "чужому на учитись і свого не цуратись". Україна має зберегти та передати українську державу у спадок нащадкам, створивши сучасну сильну армію, у якій головним є життя кожного військовослужбовця. Тому не кількість мобілізованих визначає міць армії, а наявність ресурсів, навчених належним чином фахівців, технічне сучасне забезпечення та здатність миттєво розгорнутися із кадрової армії в народне ополчення, де кожний його член знає військову справу та розуміє, що й як йому слід робити.

Огляд літератури. Представлене дослідження ґрунтується на працях українських вчених, які зробили внесок у розвиток національної правової доктрини. Аналіз наукових праць таких теоретиків права та вчених, які досліджують питання адміністративного та військового права І. Коропатніка, С. Петкова, І. Шопіної (Коропатнік, & Шопіна, 2019; Петков, 2020), зробив можливим встановлення загальнотеоретичних положень адміністративної галузі юридичної науки. Теоретично-правові думки таких

вчених, як: І. Копотун, Н. Армаш, Б. Попков, О. Джус, М. Микитюк, Д. Журавльов, О. Герасименко (Копотун, та ін., 2023; Армаш та ін., 2019; Попков та ін., 2023; Джус та ін., 2023; Журавльов та ін., 2022; Герасименко та ін., 2023), стали основою для здійснення подальшого наукового пошуку, оскільки відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового забезпечення соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей є предметом регулювання адміністративного права. Повномасштабна війна в Україні стала поштовхом для перезавантаження всіх сфер життя країни для створення сучасної української армії, заснованої на національних традиціях і сучасних демократичних надбаннях, а тому необхідно продовжити подальші дослідження заради пошуків шляхів до творення справедливого й дієвого адміністративно-правового механізму забезпечення соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Метою статті є вивчення досвіду провідних демократичних країн, зокрема швейцарської моделі військової служби, для створення сучасного адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах повномасштабної війни в Україні, формування практичних пропозицій для впровадження справедливого та прозорого механізму соціальних гарантій військовослужбовців і членів їхніх

© Петков Сергій, Макарова Тетяна, 2024

сімей, заснованого на національних традиціях козацтва та демократичних надбаннях.

Реалізація поставленої мети вимагає виконання таких завдань дослідження:

- надання характеристики історичних передумов створення швейцарської армії;
- схарактеризувати принципи швейцарської моделі військової служби;
- деталізувати головні методи соціального захисту військовослужбовців у швейцарській армії;
- визначити шляхи запровадження в Україні досвіду швейцарської моделі військової служби та соціального захисту військовослужбовців.

Методи

Під час здійснення дослідження використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу та формально-юридичний метод. Використання вказаного методологічного інструментарію надало змогу здійснити аналіз і висвітлити інформацію з викладених джерел та юридичних актів, з'ясувати зміст правових норм цих актів та отримати нові знання, що знайшли своє відображення у викладеному матеріалі. Використання методу аналізу під час огляду вказаних джерел дозволило виокремити необхідну для подальшого здійснення наукової розвідки інформацію щодо виявлення основних принципів побудови швейцарської армії та принципів соціального захисту військовослужбовців. Вказаний метод використовувався під час роботи з національними нормативно-правовими актами Швейцарії, деякими міжнародними актами, які врегульовують питання організації армії та гарантій соціального захисту військовослужбовців. Виокремлення деяких норм таких актів, а також аналізу їхнього змісту, завдяки формально-юридичному методу надало змогу отримати знання щодо організації міліційної армії та принципів її існування та розвитку, організації страхування військовослужбовців під час несення служби та забезпечення їх соціальних прав. Використання методу синтезу дозволило систематизувати та поспідовно викласти отримані знання про швейцарську модель військової служби та обов'язки держави щодо забезпечення соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Результати

Сьогодні, як ніколи, становище армії та баланс військово-громадянських відносин є мірою визначення рівня розвитку демократичних інститутів держави. Роль і місце армії в державі обумовлено не тільки національними традиціями в державному устрої, а також національно-політичною визначеністю суспільства. С. Хантінгтон у своїй книзі "Солдат і держава" (Huntington, 1957) писав: "Нації, що розвивають збалансовані зразки військово-цивільних відносин, мають велику перевагу в забезпеченні безпеки. Нації, які цього не роблять, витрачають свої ресурси і збільшують некалькульовані ризики".

Державна модель армії Швейцарії спрямована на людину, на всебічний захист її прав, на повагу до неї. При цьому з боку громадянина вимагається не менша повага до суспільства, до держави та до армії. Аналіз державної моделі армії Швейцарії, яка унікальна за своїм формуванням, міліцейським принципом та національними традиціями, може стати корисною для створення Україною власної сучасної української армії, побудованої на національних традиціях козацького війська.

На початку створення швейцарська армія мала вигляд народного ополчення, сформованого за міліційним принципом. До речі, цей принцип зберігся і до сьогодні.

Такі правоохоронці мали окрему прив'язку до міст чи кантонів. У сучасних державах міліційна армія існує лише у Швейцарії і сформована за таким принципом: військові частини складаються тільки з облікового апарату та нечисленних кадрів командного складу; весь змінний рядовий склад і частина командного складу приписуються до військових частин, розташованих у районі їхнього місця проживання та відбувають військову службу шляхом проходження короткочасних навчальних зборів.

Швейцарія, яка понад 300 років вважалася етальною нейтральною країною Європи, завжди мала свою армію. Останнім часом Швейцарія, проводячи політику гнучкого нейтралітету, який враховує зміну політичної ситуації у світі, збирається збільшити військові витрати бюджету, а також налагодити тіснішу співпрацю з Північно-атлантичним альянсом. За рішенням Федеральної ради Швейцарії (Der Bundesrat), у зв'язку з погіршення ситуації у сфері безпеки в Європі швейцарська армія потребує зміцнення своєї обороноздатності, у тому числі на суші, у повітрі, кіберпросторі, електромагнітному, екзоатмосферному та інформаційному просторах.

Федеральним урядом передбачається, що військовий бюджет до 2030 р. буде збільшено до 1 % ВВП Швейцарії з метою створення сучасної та обороноздатної армії, основою якої є сучасні технології та озброєння. Відповідно до ст. 2 п. 4 Федеральної конституції (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, 1999) Швейцарія прагне до мирного і справедливого міжнародного порядку, у якому силова політика може займати якомога менше місця. Швейцарія може вжити різних заходів для підтримки цього порядку, таких як: підтримка санкцій або надання добрих послуг та миротворчих заходів. Це прагнення до миру є частиною принципів зовнішньої політики (ст. 54 ч. 2 Федеральної конституції) і поряд з обороною є одним з основних завдань збройних сил (ч. 2 ст. 58 Федеральної конституції).

Ст. 57 Конституції Швейцарії проголошує, що Конфедерація і кантони в межах своєї компетенції забезпечують безпеку країни і захист населення. Вони координують свої зусилля у сфері внутрішньої безпеки. У ст. 58 Конституції Швейцарії закріплено, що Швейцарія має армію, яка організована за принципом міліції. Армія служить для запобігання війні і сприяє збереженню миру, вона захищає країну та її народ. Вона допомагає цивільним органам влади протистояти серйозним загрозам внутрішньої безпеки та справлятися з іншими винятковими ситуаціями. Законами можуть бути передбачені й інші завдання армії. Розгортання армії є справою федерального уряду.

Організація військової служби закріплена ст. 59 Конституції. Відповідно до цих положень, кожен громадянин Швейцарії зобов'язаний проходити військову службу. Закон передбачає альтернативну цивільну службу. Військова служба для швейцарських жінок добровільна. Громадяни Швейцарії, які не проходять військову або альтернативну службу, повинні сплачувати податок. Ця сума стягується Конфедерацією, а оцінюється і збирається кантонами. Федеральний уряд видає положення про відповідну компенсацію за втрату заробітку.

Завдання, принципи, організацію збройних сил, її зміст, права та обов'язки військовослужбовців, призов та звільнення Швейцарської армії регулюють такі основні документи: Федеральний закон про збройні сили та військову адміністрацію (Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung, 1995) та Постанова про обов'язкову військову службу (VMDP) регулюють обов'язкову навчальну службу для всіх класів (Verordnung über die

Militärdienstpflicht, 2017). У швейцарській армії військово-службовці представлені в кожному підрозділі.

Усі громадяни – чоловіки, які визнані придатними до несення військової служби, віком від 18 до 35 років мають служити в армії. Це є почесним обов'язком, який доведений до абсолюту. Термін військової служби – 260 днів. Юнаки, для яких проходження обов'язкової військової служби неприйнятне за індивідуальними переконаннями, мають сьогодні реальну альтернативу – пройти так звану цивільну службу в таких громадських організаціях та інститутах, як: лікарні, будинки для людей похилого віку тощо. Загальні принципи керівництва, навчання та виховання, повсякденної служби, а також права та обов'язки військовослужбовців викладено у статуті служби. Воно поширюється на всіх військовослужбовців, коли їм доводиться виконувати службові обов'язки або коли вони з'являються у військовій формі.

Модель проходження військової служби особлива, вона поділена на етапи. *Перший етап* – базова підготовка, так звана школа рекрутів (49 дн.). У Центрах рекрутингу для новобранця важливі дві дати: день орієнтації та день набору персоналу. У день орієнтації буде визначено, коли призовник дізнається, який армійський склад йому найбільше підходить. Коли призовнику виповниться 18 років, командування округу його кантону проживання запросить на ознайомлювальний день. Наскільки призовник здоровий, а отже, придатний до військової служби, зазвичай стає відомо у дні набору персоналу. Після цього призовнику буде призначено функцію. Саме на призовника покладений обов'язок самостійно спланувати свій час (навчання, роботу тощо) таким чином, щоб бути вільним у вказані дні та бути готовим до проходження служби. Зазвичай на призовні дні призовників покликають, коли їм виповниться 19 років. Саме тоді призовники отримують комерційну пропозицію за 3–12 місяців до того, як призовники планували в день орієнтації. Дні вербування тривають два-три дні і відбуваються в одному із шести швейцарських рекрутингових центрів.

Другий етап – військові збори з періодичністю по 21 день на рік, доки військовослужбовці не вислужать встановлену кількість днів. Щороку військовослужбовці також зобов'язані складати неодмінні нормативи зі стрільби. Якщо норматив не зданий, солдати повинні пройти навчальний курс для відстаючих стрільців, купуючи патрони власним коштом.

Швейцарська армія готує із солдатів справжніх професіоналів, не лише у військовій, а й у інших галузях. Підготовку в армії можна порівняти з ґрунтовним професійним цивільним навчанням. Оскільки знання і фундаментальний досвід, отримані в армії, стануть перевагою в майбутній роботі, то допоможуть у кар'єрному зростанні та нададуть можливість інтегруватись у громадянське суспільство.

Військовослужбовці, які мають рядові звання (солдати та рядові) і закінчили школу призовника після 1 січня 2018 р., пройдуть максимум 3 дні призову, 124 дні школи призовника, 6 курсів повторення по 19 днів та 4 дні підготовчих курсів. Якщо вони несуть іншу, більш тривалу або коротку службу, то термін служби навчання становить 245 днів служби, для гренадерів або в підрозділах спеціального призначення – 280 днів служби. Для унтер-офіцерів та старших унтер-офіцерів загальний термін служби становить від 440 днів до 865 днів. Офіцери молодшої ланки (лейтенант і старший лейтенант) проходять 680 днів навчальної служби. Штаб-ад'ютанти, обер-ад'ютанти, капітани та штабні офіцери, до яких застосовуються такі положення, надаються послуги з навчання:

максимум 240 днів з моменту останнього підвищення по службі. Дні служби, які є добровільними або в які не виконуються роботи у військах у зв'язку з особистою відпусткою, не зараховуються.

За певних умов фахівці, унтер-офіцери та офіцери можуть продовжити свою військову службу за їхньою згодою (і згодою роботодавця) та за наявності у них відповідної кваліфікації. Продовжена обов'язкова військова служба триває щонайбільше до кінця року, у якому військовослужбовцю виповнюється 65 років. Продовження службових зобов'язань відрізняється від добровільної служби.

Військовозобов'язані швейцарці залежно від роду військ зобов'язані присвятити військовій службі від 180 до 270 год на рік. На сьогодні існує можливість пройти весь термін обов'язкової військової служби одразу, однак у такому варіанті цей термін продовжується до 300 днів. Також є й обмеження на подібну категорію військовослужбовців, вона не має перевищувати 15 % від кількості призовників в армії. Швейцарська армія готується до ситуації, що змінилася з безпекою та загрозами майбутнього, а війна в Україні посилила актуальність. У новій стратегії "Попереду загрози" і "Бачення 2030" визначений намір армії продовжувати виконувати свою місію із захисту країни та її мешканців, зміцнювати свою обороноздатність у всіх сферах діяльності (наземний, повітряний, кіберпростір, електромагнітний простір, космічний простір, інформаційний простір) комплексно, своєчасно, а головне, послідовно. Керівництвом армії визначено три стратегічні напрями:

1. Адаптивно розвивати свій військовий потенціал для того, щоб впоратися зі швидкими змінами навколишнього середовища та непередбачуваною ситуацією з безпекою. Вчитися керованими кроками та гнучко розвиватися. Підтримувати працездатність усієї системи в міру її розвитку.

2. Скористатися можливостями, які відкриває технологічний прогрес. Із метою підвищення своєї ефективності за рахунок отримання більш повної та якісної кращої ситуаційної інформації, отримання переваги в знаннях та прийнятті рішень над противниками і дії швидше та точніше на великих дистанціях. Найактуальніша задача – зменшити ризики для військовослужбовців у бойових діях. Для цього оптимізувати ваші процеси за допомогою цифровізації, робототехніки та штучного інтелекту, що дозволяє йому використовувати свої ресурси ефективніше чи іншим чином.

3. Зміцнювати міжнародне співробітництво, щоб отримати вигоду з досвіду та стандартів інших збройних сил і зробити свій внесок у безпеку в Європі своїми власними навичками. Для цього відкрити додаткові можливості, особливо у сфері навчання та закупівель.

Аналізуючи модель Швейцарської армії, можна дійти висновку, що Швейцарія – це країна солдатів, оскільки всі чоловіки у Швейцарії, які придатні до служби і у віці до 35 років, перебувають у постійній бойовій готовності. Зрозуміло, що для армії країни, це значна перевага й означає, що в її лавах є постійний штат професіоналів.

На перший погляд, порівняно з іншими країнами світу, де військові мають чисельні пільги, у Швейцарії нічого такого немає. Більше того, вони часто обтяжені різними труднощами – необхідно поєднувати військові збори, що проводяться щороку, з роботою або навчанням. У період служби швейцарські солдати найчастіше отримують дещо меншу зарплату за основним місцем роботи: роботодавець зазвичай виплачує своєму співробітнику (який перебуває на військовій службі) 80–100 % його щомісячного окладу за посадою. Швейцарська

Конфедерація заснувала виплати компенсації втрати прибутку роботодавцям, з яких держава виплачує компаніям грошову компенсацію за дні проходження військової служби їхніми співробітниками. Особам, які не мають постійного місця роботи, як і учням, сума компенсації виплачується особисто. Солдати також отримують незначну платню в межах шести швейцарських франків на добу, офіцери – дев'ять швейцарських франків.

Отже, головна нагорода, якої удостоюються солдати, – це подяка та визнання суспільства, а служба в армії вважається честю.

Незважаючи на перше враження, військовослужбовці в міліційній армії Швейцарії захищені з точки зору соціального захисту на високому рівні. Ст. 59 Конституції встановлює, що особи, які проходять військову або альтернативну службу і зазнають шкоди своєму здоров'ю або втрачають життя, мають право на відповідну федеральну підтримку для себе або своїх родичів. Федеральна рада Швейцарії, беручи до уваги Федеральний декрет від 17 березня 1950 р. прийняла рішення про застосування Женевських конвенцій у збройних силах (Bundesratsbeschluss über die Anwendung..., 1952). Це означає, що Швейцарія вжила необхідних заходів для застосування Женевських конвенцій про захист жертв війни у своїх збройних силах, а військовослужбовці захищені у своїх правах, у тому числі і соціальних, як національним, так і міжнародним законодавством.

Швейцарія розробила і впровадила унікальний механізм захисту військовослужбовців через інститут страхування. Основними нормативними документами, що регулюють захист соціальних прав військовослужбовців, є: Федеральний закон про збройні сили та військову адміністрацію (Bundesgesetz über die Armee..., 1995), Федеральний закон про військове страхування (Bundesgesetz über die Militärversicherung, 1992), Постанова про соціальний фонд оборони та цивільний захист (Verordnung über den Sozialfonds für Verteidigung..., 2018), Постанова про Фонд Готфріда Келлера (Verordnung über die Gottfried-Keller-Stiftung, 2011) тощо. Зокрема, військовослужбовці, які перебувають на службі, застраховані від наслідків хвороб та нещасних випадків військовим страхуванням. Якщо служба в армії триває більше 60 днів поспіль, військовослужбовці можуть перервати приватне медичне страхування без сплати страхового внеску.

Військовослужбовці застраховані від хвороб та нещасних випадків і пов'язаних з ними економічних наслідків у вигляді військового страхування на весь період військової служби (у т. ч. у відпустці, дорогою туди та назад). Застраховано також будь-кого, хто бере участь у вербуванні, навчанні зі стрільби поза службовими обов'язками, операціях Швейцарського корпусу гуманітарної допомоги та федеральних миротворчих операціях за кордоном. Військовою страховкою не застраховані лише ті, хто працює під час відпустки та потрапив в аварію.

Професійні та тимчасові військовослужбовці федеральної служби сплачують страхові внески, а отже, застраховані від хвороб і нещасних випадків на роботі та у вільний час. Після виходу на пенсію вони можуть продовжувати мати обов'язкове медичне страхування власним коштом.

Із метою захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей, у Швейцарії створено спеціальний *Соціальний фонд оборони та цивільного захисту* (Фонд), завданням та компетенцією якого є підтримка:

- військовослужбовців збройних сил і цивільної оборони, які зазнають лиха під час виконання своїх

обов'язків військової чи охоронної служби або які внаслідок цього змушені змиритися з непропорційно невідгідними обставинами;

- осіб, які виконують у миротворчій службі військово-організовані місії, які зазнають лиха внаслідок цієї служби або які внаслідок цього змушені змиритися з непропорційно невідгідними обставинами;

- осіб, призначених Федеральною радою відповідно до ст. 6 Закону про військову справу від 3 лютого 1995 р. бути приписаним або приписаним до армії і перебувають у скрутному становищі внаслідок своєї служби або змушені змиритися з непропорційно невідгідними обставинами в результаті;

- родичів або осіб, які пережили втрату працездатності осіб військовослужбовців за умови, що вони самі перебувають у скрутному становищі або змушені змиритися з непропорційно великими незручностями внаслідок шкоди їхньому здоров'ю або смерті під час або в результаті служби;

- осіб, які утримуються законом особами – військовослужбовцями, або які проживають у шлюбних стосунках з такими особами, і які самі перебувають у скрутному становищі або змушені змиритися з непропорційно великими несприятливими умовами внаслідок шкоди своєму здоров'ю або смерті під час або внаслідок служби.

На активі, які подарувала пані Лідія Вельті-Ешер 6 вересня 1890 р. Швейцарській Конфедерації, був утворений спеціальний Фонд Готфріда Келлера. Управління капіталом фонду здійснює Федеральний департамент фінансів. Якщо Конфедерація втягується у війну з іноземними державами, наявні кошти Фонду використовуються для догляду за пораненими і хворими солдатами.

Підхід Швейцарії до політики нейтралітету, армії, військовослужбовців, захисту прав людини ґрунтується на національних традиціях та перебуває в процесі формування понад 300 років. Час довів, що такий підхід є обґрунтованим та життєздатним. Підхід Швейцарії до власної обороноздатності цілком корелюється з традиціями українського козацького війська, як основи української державності.

Дискусія і висновки

В умовах війни у будь-якій країні, яка захищає свою державність від агресора, має відбуватися процес трансформації громадянського суспільства, який має бути спрямований на посилення її обороноздатності. Така трансформація має охоплювати всі сфери життя країни – від економіки до ідеології і виховання, ґрунтуватися на національних традиціях та запозиченні найкращого світового досвіду.

Із вивчення досвіду Швейцарії проглядаються історичні паралелі між побудовою швейцарської армії та козацького війська, використання в сучасній армії національних традицій та демократичних надбань. Лозунги французької революції "Свобода, рівність та братство" певною мірою втілені у швейцарській моделі військової служби. Отже, вивчення швейцарського досвіду, порівняння його з козацькими традиціями доречне для його впровадження в сучасній українській армії.

В умовах війни громадянське суспільство робить важливі кроки до розбудови країни. Насамперед це те, що були створені і діють загоны самооборони. Притаманна українцям взаємодопомога й взаємовиручка переросли в безперечно героїчний волонтерський рух (Петков, 2023b). Такий підхід застосований у моделі швейцарської армії, яка побудована за міліцейським принципом. Основним надбанням армії Швейцарії є те, що в момент

військової загрози держави Швейцарія здатна в найкоротші строки розгорнути свою всенародну армію, тобто "поставити під рушницю" всю чоловічу частину своїх громадян, які навчені війсьній справі на високому рівні та мотивовані належним чином.

Український народ довів свою спроможність будувати суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Однак, окрім героїчного жертвового спротиву агресору, на часі потрібно реалізувати і ч. 1 ст. 5 Конституції України про те, що Україна є республікою. Державним символом, закріпленим у Конституції України, є герб Війська Запорозького Низового, на якому зображений козак із рушницею. Право обирати і бути обраним у Козацькій республіці мали тільки ті, хто був готовий зі зброєю в руках захищати державу, суверенітет, незалежність, права та її свободи.

Військові традиції це те, що робить українське військо непереможним. Запровадження елементів національно-культурного відродження в практичну діяльність підтримує і надихає вояків, які боронять рідну землю від чужинців. Сьогодні в ЗС України поступово запроваджуються стандарти НАТО, але українцям слід пам'ятати і про своє коріння. Рухаючись вперед, слід відмовлятися від негативу, який роками накопичувався в радянській армії і перейшов до української: дідівщина, нецензурна лайка, пицтво, кумівство, корупція тощо.

На сьогодні українське суспільство спроможне розвиватись, лише усвідомивши свою духовну належність до минулих поколінь і керуючись високими ідеалами, які відстоювали цінню власного життя провідні діячі нашої держави. Сучасні демократичні принципи, поєднані з моральними заповідями наших предків, – це те, що дає силу українському народу у ці скрутні часи.

Інноваційні технології в усьому – основа успіху армії. Новітні надбання в інформатиці, техніці, озброєнні поступово стають складовими українського війська. В умовах воєнного часу доведено ефективність формування стрілецьких підрозділів за територіальним принципом. Цей сучасний і водночас традиційний підхід має стати основою формування козацького війська. Сотня сформована з односельців, яку підтримує територіальна громада, має стати основою бойової потужності не лише на полі бою, а й у тилу (Петков, 2023а).

Після року служби на передовій козак має повертатись додому зі зброєю та амуніцією, щоб продовжити службу в резерві. А на його місце має стати сусід, який вже навчений військовій справі і морально готовий захищати свою Вітчизну, свою домівку від ворога. Пліч-о-пліч з побратимами-односельцями, братами, кумами воїн буде міцною ланкою у строю. Звісно, спеціальні пластунські підрозділи мають формуватись відповідно до особливих якостей козаків. Їх варто відбирати та навчати за сучасними методами у провідних українських і світових центрах.

Воїн, який повернувся в рідний населений пункт, спільно з побратимами перебуваючи в резерві, постійно готується до наступної служби. Козак повсякчас навчається, навчає інших, проводить злагодження, тренується, екіпірується... Кожен резервний військовий підрозділ має бути на 100 % забезпечений стрілецькою зброєю, амуніцією та легкою технікою. Кожен населений пункт має стати фортецею. Так поступово сформується справжня військова міць держави. Військово-патріотичне виховання має бути основою існування громадянського суспільства (Петков, 2023с).

Україна має потужний резерв посадових осіб усіх рангів і статусів. Після перевірки фізичної та бойової готовності, тестування знань і навичок, які реально необхідні

для українського війська, вони повинні організовано зайняти рубежі оборони та підтвердити вірність присяги, яку склали. Начальники та офіцери територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, які через комп'ютеризацію та створення Єдиного державного реєстру військовозобов'язаних у "Дії" стануть непотрібними на місцях, зможуть очолити такі бойові підрозділи. Побратимство, яке ґрунтується на взаємоповазі, взаємопідтримці українського воїнства, вже є основою українського війська і прикладом для наслідування.

Практика постійного нейтралітету залишає Швейцарії достатній простір для маневру, щоб реагувати на події в Європі з початку війни в Україні та використовувати нейтралітет у сучасному міжнародному контексті як інструмент швейцарської безпеки та зовнішньої політики. Багаторічний досвід Швейцарії підтверджує необхідність функціонування як державних, так і громадських інституцій, які покликані забезпечувати здійснення в повному обсязі та всебічну охорону прав і свобод, а в разі порушень відновлювати їх особам, які проходять військову службу. Тому реформування оборонної сфери та необхідність реального гарантування прав і свобод військовослужбовців України потребує створення нових організаційних механізмів на прикладі провідних держав світу (Про соціальний..., 1991). Водночас зарубіжний досвід неможливо скопіювати механічно, слід враховувати такі специфічні фактори, як історичні традиції збройних сил та інших військових формувань, особливості сучасної суспільно-політичної ситуації.

Сучасна Україна потребує вдосконалення адміністративно-правового регулювання у військовій сфері. Україні необхідне законодавство про створення резерву для української армії, з урахуванням досвіду швейцарської моделі і моделі українського козацтва. Безумовно, створення та функціонування державних і громадських інституцій сприятиме підвищенню ефективності захисту прав та свобод військовослужбовців в Україні. Влада має поетапно і цілеспрямовано працювати над всеохопною стратегією щодо вдосконалення законодавства сприяння та реалізації прав і свобод військовослужбовців та членів їхніх сімей, підвищенню боєздатності ЗС України та інших військових формувань, а також вирішенню проблем реформування сектору безпеки та оборони держави.

Досвід Швейцарії, маленької європейської держави, яка всупереч всім труднощам, змогла примусити поважати себе весь світ, через унікальну політику нейтралітету та створення сильної по-справжньому народної армії може стати в нагоді для України сьогодні. Україна у ці складні часи потребує створення такої армії, яка стане невід'ємною частиною українського суспільства. Повага до військовослужбовця має пронизувати всі сфери життя держави, а армію можна буде дійсно назвати народною, а виховання на базі національних традицій запровадити існування духу справжнього товариства, може розвинути тільки під час служби. Військовослужбовці повинні привнести свої навички та досвід із приватного життя, навчання та роботи і навпаки, внести свої знання та досвід служби в армії у приватне життя та на роботу. Основне ставлення до військових у суспільстві має вимірюватися за рівнем поваги до них, чим вище рівень довіри до армії, тим вище рівень поваги. Військова служба має стати престижною та впроваджувати в життя суспільства цінності: ми горді, дисципліновані, компетентні та товариські у всіх своїх діях.

Україна потребує створення армії, яка буде базуватися на українських національних традиціях, з ураху-

ванням досвіду козацтва, наступності поколінь, а також армії із сучасним озброєнням та технологіями.

Отже, Україна має великий пласт роботи, яку належить зробити, щоб віднайти та відобразити власну ідентичність в армії, серед військових. Кожному українцю, якщо він таким є насправді, слід зрозуміти і відкрити в собі свою справжню козацьку сутність. Викорінення імперсько-радянського менталітету, віднайдіння власного світобачення мають стати основою розбудови сучасної модернової армії.

Внесок авторів: Тетяна Макарова – концептуалізація, формальний аналіз, методологія, оригінальна чернетка; Сергій Петков – формальний аналіз, перегляд, методологія, редагування.

Список використаних джерел

- Армаш, Н.О. та ін. (2019). *Адміністративна діяльність органів публічної влади. Сучасний стан та перспективи розвитку*. КНТ.
- Герасименко, О.В., Горбенко, І.М., Деточка, О.Д. та ін. (2023). *Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки*. НДЦ ГП ЗС України.
- Джус, О.А., Золотарьова, М.К., Копотун, І.М. та ін. (Ред.). (2023). *Державні гарантії захисту соціальних прав військовослужбовців і членів їх сімей: загальний соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей; соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей в особливий період (зокрема під час воєнного стану); міжнародний аспект соціального захисту військовослужбовців (стандарти НАТО)*. Видавничий дім "Професіонал".
- Журавльов, Д.В. та ін. (2022). *Мобілізація і мобілізаційна підготовка в Україні 2022*. Видавничий дім "Професіонал".
- Конвенція про права та обов'язки нейтральних держав та осіб у випадку сухопутної війни. (1907). (Гаага, 18 жовтня 1907 р.). https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/26/499_376_481/de
- Копотун, І.М., Копотатнік, І.М., Микитюк, М.А. та ін. (2023). *Пенсійне забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану. Загальне пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану*. Видавничий дім "Професіонал".
- Коропатнік, І.М., & Шопіна, І.М. (2019). *Військове право*. Алерта.
- Коропатнік, І.М., Копотун, І.М., Микитюк, М.А. та ін. (2023). *Мобілізаційні підрозділи: в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які мають мобілізаційні завдання (замовлення)*. Видавничий дім "Професіонал".
- Петков, С.В. (2020). *Правознавство*. Університет імені Альфреда Нобеля.
- Петков, С.В. (2021). *Адміністративно-правова реформа в Україні*. Видавництво СКІФ.
- Петков, С.В. (2023а). *До питання про козацтво як державотворчий етнос*. <https://blog.liga.net/user/spietkov/article/51054>
- Петков, С.В. (2023б). *Трансформація громадянського суспільства в умовах війни*. <https://blog.liga.net/user/spietkov/article/50957>
- Петков, С.В. (2023с). *Українське військо чи радянська армія?* <https://blog.liga.net/user/spietkov/article/51680>
- Попков, Б.О. та ін. (2023). *Україна під час російсько-української війни 2014–2023 рр.: генеза національної стійкості крізь призму наукових досліджень*. Видавництво Ліра-К.
- Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. (1991). Закон України від 20.12.1991. № 2011-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
- Bundesratsbeschluss über die Anwendung der Genfer Abkommen in der Armee. (1952). 29.08.1952 № 518.0. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1952/624_640_642/de
- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. (1999). 18.04.1999 № 101. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de>
- Bundesgesetz über die Militärversicherung. (1992). 19.06.1992 № 833.1. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1993/3043_3043_3043/de
- Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung. (1995). 03.02.1995 № 510.10. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1995/4093_4093_4093/de

- Huntington, S. (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Harvard Univ. Press.
- Verordnung über die Militärdienstpflicht. (2017). 22.11.2017 № 512.21. <https://fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2017/810/de>
- Verordnung über den Sozialfonds für Verteidigung und Bevölkerungsschutz. (2018). 30.11.2018 № 611.021. <https://fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2018/777/de>
- Verordnung über die Gottfried-Keller-Stiftung. (2011). 23.11.2011 № 611.031. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2011/868/de>

References

- Armash, N.O. et al. (2019). Administrative activity of public authorities. Current state and prospects for development. KNT [in Ukrainian].
- Bundesratsbeschluss über die Anwendung der Genfer Abkommen in der Armee. (1952). 29.08.1952 № 518.0. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1952/624_640_642/de
- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. (1999). 18.04.1999 № 101. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de>
- Bundesgesetz über die Militärversicherung. (1992). 19.06.1992 № 833.1. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1993/3043_3043_3043/de
- Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung. (1995). 03.02.1995 № 510.10. [https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1995/4093_4093_4093_4093/de](https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1995/4093_4093_4093/de)
- Convention Relating to the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in the Event of Land Warfare. (1907). (Hague, October 18, 1907). https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/26/499_376_481/de
- Dzhus, O.A., Zolotaryova, M.K., Kopotun, I.M. et al. (2023). *State guarantees for the protection of social rights of servicemen and members of their families: general social protection of servicemen and members of their families; social protection of servicemen and members of their families in a special period (in particular during martial law); international aspect of social protection of servicemen (NATO standards)*. Professional Publishing House [in Ukrainian].
- Gerasymenko, O.V., Horbenko, I.M., Detochka, O.D. et al. (2023). *Social support for servicemen of the Armed Forces of Ukraine and their families: practical aspects of the activities of officials of military units, territorial centers of recruitment and social support*. Research and Development Center of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine [in Ukrainian].
- Huntington, S. (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Harvard Univ. Press.
- Kopotun, I.M., Koropatnik, I.M., Mykytyuk, M.A. et al. (2023). *Pension provision for military personnel under martial law. General pension provision under martial law*. Professional Publishing House [in Ukrainian].
- Koropatnik, I.M., Kopotun, I.M., Mykytyuk, M.A. et al. (2023). *Mobilization units: in state authorities, other state bodies, local self-government bodies, enterprises, institutions and organizations that have mobilization tasks (orders)*. Professional Publishing House [in Ukrainian].
- Koropatnik, I.M., & Shopina, I.M. (2019). *Military law*. Alerta [in Ukrainian].
- On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families. (1991). Law of Ukraine of 20.12.1991. No. 2011-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
- Petkov, S.V. (2021). *Administrative and legal reform in Ukraine*. SKIF Publishing House [in Ukrainian].
- Petkov, S.V. (2020). *Jurisprudence*. Alfred Nobel University [in Ukrainian].
- Petkov, S.V. (2023a). *On the question of the Cossacks as a state-building ethnic group*. <https://blog.liga.net/user/spietkov/article/51054>
- Petkov, S.V. (2023b). *Transformation of civil society in the conditions of war*. <https://blog.liga.net/user/spietkov/article/50957>
- Petkov, S.V. (2023c). *Ukrainian army or Soviet army?* <https://blog.liga.net/user/spietkov/article/51680>
- Popkov, B.O. et al. (2023). *Ukraine during the Russian-Ukrainian War 2014–2023: Genesis of National Resilience through the Prism of Scientific Research*. Lyra-K Publishing House [in Ukrainian].
- Verordnung über die Militärdienstpflicht. (2017). 22.11.2017 № 512.21. <https://fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2017/810/de>
- Verordnung über den Sozialfonds für Verteidigung und Bevölkerungsschutz. (2018). 30.11.2018 № 611.021. <https://fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2018/777/de>
- Verordnung über die Gottfried-Keller-Stiftung. (2011). 23.11.2011 № 611.031. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2011/868/de>
- Zhuravlev, D.V. et al. (2022). *Mobilization and mobilization training in Ukraine 2022*. Professional Publishing House [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 16.02.24

Прорецензовано / Revised: 29.02.24

Схвалено до друку / Accepted: 04.03.24

Sergey PETKOV, DSc (Law), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4160-767X
e-mail: svpetkov@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Tetiana MAKAROVA, PhD Student
ORCID ID: 0000-0002-2311-8939
e-mail: tatmak365@gmail.com
Tavriysk National University named after V.I. Vernadskyi, Ukraine

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF SOCIAL PROTECTION OF MILITARY PERSONNEL AND THEIR FAMILIES: SWISS MODEL

B a c k g r o u n d . *The relevance of studying the experience of administrative and legal regulation of social protection of military personnel in the leading democratic countries of the world is of great importance for its consideration and implementation in the period of formation of modern social rights of military personnel and members of their families in the context of a full-scale war in Ukraine. This paper examines the Swiss model of military service, which is based on the absolute unity of the people and the army, the citizen and the State, and the purposeful work of the administrative and legal mechanism for the comprehensive protection of human rights, including those of military personnel. The purpose of the article is to study the experience of leading democratic countries, in particular, the Swiss model of military service, with a view to creating a modern administrative and legal regulation of social protection of military personnel and their families in the context of a full-scale war in Ukraine, and to formulate practical proposals for the introduction of a fair and transparent mechanism of social guarantees for military personnel and their families based on the national traditions of the Cossacks and democratic achievements.*

M e t h o d s . *The research was conducted using general scientific methods of analysis, synthesis and formal legal method. The use of the above methodological tools made it possible to analyze and highlight the information from the sources and legal acts, to clarify the content of the legal provisions of these acts and to obtain new knowledge reflected in the material presented.*

R e s u l t s . *The analysis resulted in the identification of information on the administrative and legal regulation of social protection of military personnel and their families in the Swiss model of military service, which is based on the police principle, as well as the issue of fulfillment of civil duty by members of Swiss society regarding compulsory military service, the basis of which is a comprehensive, fair and understandable mechanism of administrative and legal support by the state for the social rights of military personnel.*

C o n c l u s i o n s . *Several conclusions and proposals aimed at improving the regulation of administrative and legal support for the social rights of military personnel and their families in Ukraine have been developed. In the context of a full-scale war, Ukraine needs to create an army that will become an integral and essential part of Ukrainian society.*

K e y w o r d s : *administrative and legal reform, administrative law, militarized army, military insurance, military law, social security for military personnel, Swiss neutrality.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; врішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.